

Zakaj čakamo na slov. samoupravo?

V ospredju splošnega zanimanja stoji danes vprašanje vojne ali miru. Za vojskujoča se tabora je to vprašanje uravnano v smer končne zmage, ali in kako bi se dala čimprej doseči. Za nevtralne države pa je to vprašanje tako oblikovano: ali in kako dolgo bo nam mogoče, da se obranimo grozečega obtežila vojne polipa, ki bi nas rad potegnil v krvavi vrvež. Četudi so danes takšna vprašanja v ospredju, vendar ni povsem izginilo zanimanje za vprašanje notranje politike. Naša država se sedaj nahaja v stanju razvoja, ki še ni dosegel dokončne oblike na vsem državnem ozemlju. Razvoj gre od centralistične ureditve, ki je po 20 letnem izkustvu kot državi škodljiva opuščena, v smeri k federalistični (zvezni) državi. S tako državno preureditvijo je združenih toliko podrobnih vprašanj, da jih ni mogoče rešiti na prvi mah. Najprej je prišlo na vrsto hrvatsko vprašanje, ki je bilo najbolj pereče. Saj je bilo hrvatsko ozemlje raztrgano na več upravnih enot in je segalo v več banovin, v katerih Hrvati niso imeli skoro nobenih vplivov na javno upravo. Lansko leto, ko so se mednarodne razmere poostriale do vrhunca, je hotela gotova zunanja propaganda vplesti v te zmede tudi Jugoslavijo. Širile so se razne knjižice, karte in letaki, ki niso bili naklonjeni naši državni skupnosti. Treba je bilo dokazati, da so vse te zunanje špekulacije, ki so računale za notranjo nezadovoljnostjo, bile prazne, udarec v vodo. Zato je morala politika narodnega sporazuma, ki jo vodi sedanja vlada, dokazati, da hoče novo, zdravo in močno Jugoslavijo. Tej svrhi je služil sporazum z dne 26. avgusta 1939, s katerim je bila uzakonjena banovina Hrvatska.

Kaj pa banovina Slovenija, ali in kdaj bo oživitvena? Na to vprašanje, ki zanima ves naš narod, je dal odgovor g. minister dr. Miha Krek 4. in 5. maja na političnih zborovanjih v Mariboru in Murski Soboti. Poudaril je, da kompetentni slovenski činitelji z dr. Korošcem na čelu niso nobene prilike zamudili, da ne bi vsem merodajnim osebam v Beogradu predložili nujnosti in važnosti banovine Slovenije, ki jo slovenski narod zahteva in hoče dobiti, in ki je neizogiben korak k notranji utrditvi Jugoslavije. Iz ozira na varnost države so se začasno zadovoljili z dodatno uredbo k uredbi o banovini Hrvatski, s katero se določa, da se morejo kompetence, kakršne je dobila banovina Hrvatska, prenesti tudi na druge banovine, in katera je bila izdana prav zaradi Slovencev in Slove-

nije. Saj se ta dodatna uredba na nobeno drugo banovino ne more dejansko nanašati, ker samo banovina Slovenija je tista izmed sedanjih banovin, ki nima nobenih mejnih sporov in lahko takoj prevzame ustrojstvo in pravice banovine Hrvatske. Poklicani slovenski zastopniki so pred 26. avgustom in zmiraj pozneje vsak dan odločno branili slovenski program, naglašali in zahtevali samoupravo Slovenije.

Zakaj ideja samouprave Slovenije do zdaj še ni oživitvena? Glavni razlog so sedanjí nevarni, viharji časi, ki v njih živimo. Slovenija je izključno mejna pokrajina Jugoslavije v tem delu, kjer meji naša država na dve velesili. Od teh je ena (Nemčija) že v vojno zapletena, druga (Italija) pa je v pripravljenosti. Radi tega smo Slovenci imeli pred očmi, da je v tem času treba predvsem paziti na državno moč, njeno udarnost in njen ugled. Ohraniti je treba predvsem neokrnjenost naše meje in mir, in če treba, da se brani pred napadalcem. Ker smo mejna pokrajina, smo to dvojno čutili, in ker smo majhen narod, smo se tem bolj zavedali velike nevarnosti. Te nevarnosti se moremo obraniti le v tesni povezanosti s Srbi in Hrvati, s katerimi bi morali braniti vse meje Jugoslavije, posebno še vse meje na naši slovenski zemlji. Zato nismo smeli ničesar storiti, kar bi kakor koli odmaknilo našo ljubo Slovenijo srem vseh Jugoslovancev, ki bi jo v primeru nesreče morali braniti kot svojo hišo in zanjo krvaveti. Zato je moralo slovensko vodstvo skrbno paziti, da niti za senco, niti za slutnjo slovenske priljubljenosti med Srbi in Hrvati ne zapravi. In to se nam je posrečilo v polni meri.

K temu veletehtnemu vzroku iz področja zunanje politike se pridružujejo tudi notranje-politični razlogi. Je še nekaj spornih vprašanj, ki se tičejo števila samoupravnih enot v celokupnem našem državnem ustroju in razmejitve med njimi. Sporna ozemlja Bosne in Hercegovine in deloma tudi Vojvodine so preprečila in preprečujejo še danes, da se ne more vse vprašanje notranje ureditve države naenkrat in istočasno rešiti. Kazalo je tudi — in to je drug razlog — počakati na organizacijo banovine Hrvatske, ki je uspela in ki dokazuje, da državna misel pri tem ni nič trpela. Prav nasprotno, državna misel se je okrepila, in sicer v ogromni meri, ker je pridobila na Hrvatskem milijone novih navdušenih, požrtvovalnih zagovornikov, pristašev in borcev. Tudi najtežje vprašanje samouprave samostojnosti banovine Hrvatske — finančna samostojnost, je srečno rešeno: ni v ničemer okrnilo skupne državne moči, obenem pa je preskrbelo Hrvatsko z dovoljnimi sredstvi za posle svojega delokroga. Sovražniki in nasprotniki samoupravne državne ureditve morejo na tem primeru spoznati, kako zmotne so bile njihove trditve, da je centralizem najkoristnejši način upravljanja države. Odkar se je organizirala banovina Hrvatska ter je tudi urejeno njeno finančno vprašanje, je zahteva po banovini Sloveniji postala mnogo bolj utemeljena in opravičljiva. In res, vse politične skupine v naši državi in zlasti tiste, ki so načeloma sprejele politiko narodnega sporazuma, smatrajo banovino Slovenijo kot najnaravnejšo prvo naslednjo stopnjo izvajanja notranje ureditve države. Vsi Slovenci to želijo, to hočejo in zahtevajo!

Slabi časi nekdanj in danes

Skozi stoletja hudih časov se je prebil naš slovenski narod od pojave v zgodovini do danes. S križevci in trnjeve poti Slovencev hočemo omeniti za boljše in pravo presojo sedanjosti tri dobe. Iz teh odsevat kljub bridkostim junaštvo in samozavest našega naroda v trdnem zaupanju na boljše bodočnost. Za sodbo o slabih časih nekdanj in sedaj so najbolj značilni kmečki upori, turški vpadi in svetovna vojna.

Kmečki upori

Vse revolucionarne poskuse naših kmetov v dobi gospodstva graščin so zakrivila preve-

lika bremena, s katerimi je preobkladala grajska tuja gospoda kmeta in samovoljno ter nečloveško ravnanje s podložniki.

Česar niso storili tuji posestniki grajskih veleposestev hudega kmetu, je nadomestil grajskih upravitelj z valpti, katere je kmet upravičeno še huje sovražil kot gospodo.

Kmečki upori leta 1515. in 1525., dasi niso rodili uspeha, so vendar močno dvignili stanovsko samozavest med kmečkim narodom. Iskra nezadovoljnosti je tlela naprej. Treba je bilo najmanjšega povoda, da se je obrnila kmečka sila Slovencev in Hrvatov proti tla-

V rdečem »raju« ...

Roman iz sovjetskega kmetijskega življenja

19

Sinoči so jih poslali iz Odesa. Do Jaske so se peljali z vlakom. Od tam so morali jahaje nadaljevati pot, ker proti Balti ni bilo železniške proge.

Pred odhodom iz Jaske so jim rekli:

»Poglejte v smer, kjer je nebo ožarjeno s plameni. Tam je vas Balta. Prebivalci so se uprli. Umrili so dva tovariša boljševika. Zažgali so tudi križe žita na polju in s tem uničili kruh, ki je bil namenjen vam in tovarišem delavcem. Za ta zločin zaslužijo najhujšo kazen. Ko boste dobili povelje za napad, navalite na vas, prebivalce pobijte, hiše pa zažgite!»

Ko so vojaki slišali besede o pobijanju in zažiganju, so se jim oči zaiskrile. To je bil posel, ki so ga z največjim veseljem opravljali. Bili so divji tatari, ki so uživali ob pogledu na kri in plamen.

Vas je bila kakor da ni v njej žive duše. Povsod je vladala tišina. Ljudje so se poskrili v hiše in so skozi okna opazovali premikanje konjenikov.

Mnogi so se zatekli v cerkev. Na oltarju sicer ni bilo ne križa, ne tabernaklja, toda prej je Kristus prebival tam. Če že morajo umreti, je bolje, da umrjejo v cerkvi,

ker so tu bliže nebu. Kleče na slami in gnoju, ki so ga zapustili boljševiški konji, so glasno molili. Goreče so se izročali Bogu in ga prosili, naj jih reši, ali podeli moč, da bodo junaško umrli.

Vsi so se pripravljali na smrt, ker so se zavedali, da bi jih mogel rešiti samo čudež. O zmagi nad vojaki ni govora in tudi usmiljenja ne morejo pričakovati. Divjaki, ki so že nešteto krat gazili po krvi, se tudi sedaj ne bodo obotavljali.

Kmetje, ki so imeli puške, so stali v obrambnem jarku, ki so ga ponoči skopali. Puške so imeli pripravljene in s kazalci desne roke so oklepali jezičke. Čakali so na povelje za strel.

Fedor je stal nekako v sredini »bojne« črte. Njegov položaj je bil strašen. Boril se je sam s seboj. Mučilo ga je vprašanje, kaj naj stori. Pred seboj je imel dve možnosti: napad ali predajo. Za vas bo oboje usodno. Kazni ne bodo ušli ne v prvem ne v drugem primeru. Vprašanje je le, kateremu činu bo sledilo manjše zlo. Po vsestranskem razmišljanju je prišel do prepričanja, da bodo vaščani v primeru predaje manj trpeli. V tem primeru bo kazen zadela morda samo njega in še dva, tri druge. Nenadoma je zapovedal, da nihče ne sme streljati.

Možje so zamrmrali:

»Zakaj ne bi streljali? Ali se bomo pustili pobiti brez odpora?»

Prvi bankovec. Leta 1684. v Kanadi niso imeli dovolj kovanega denarja, da bi plačali vojske francoskega kralja, kakšnih 400 mož. — Tedaj si je uprava Nove Francije izmislila, da bi dala v promet na igralne karte napisane zadolžnice. Te je bilo treba jemati namesto kovanega denarja. Tako je gospod de Meules, vodja uprave, ustvaril prvotno obliko bankovcev in njegov osebni podpis je dajal jamstvo za njih vrednost. Nekoliko izvodov tega denarja na igralnih kartah je bilo videti tudi na pariški svetovni razstavi in so vzbujali veliko pozornost.

Mož, ki bi bil moral aretirati Daimlerja. V Lorchu, v Nemčiji, je praznoval svojo 90-letnico neki Johannes Sieger.

žiteljem. Iskra, ki je užgala leta 1573. največjo slovensko-hrvatsko kmečko vstajo, je bilo trinoško ravnanje graščaka Franca Taha in njegovih sinov na Susedgradu pri Zagrebu in v Stattenbergu pri Makolah.

Za ta punt so si postavili kmetje tročlansko vlado z Matijem Gubcem na čelu. Ilija Gregorič je organiziral 16.000 mož broječo kmečko vojsko. Kmečka zveza, ki je bila temelj vstaje, si je stavila za cilj: rešiti podložnike iz oblasti plemiške gospode. Kmečki upor leta 1573. je hotel osvoboditi slovenskega in hrvatskega kmeta. Odpraviti je nameraval vse uradnike, ki so pobirali davke in doklade, vse mitnice ter carinske postaje in doseči prosto trgovino svobodnemu prometu do morja. Zmagoviti kmetje bi naj bili osnovali za slovenske in hrvatske pokrajine v Zagrebu vlado. Sklenili so pobirati sami davke in doklade in skrbeti za varstvo. Pokoriti so se odločili le kralju in nikomur drugemu.

Vsi ti lepi osvobodilni načrti so propadli, ker je bila kmečka vojska trikrat poražena: 5. februarja 1573 na Krškem polju, par dni pozneje na ravnici med Sv. Petrom pod Sv. gorami in Sotlo ter v glavni bitki 9. februarja 1573 pri Stubiških Toplicah v hrvatskem Zagorju.

V tem največjem puntarskem gibanju so bili ob življenje vsi kolovodje, padlo je do 6000 ljudi, katerih moč je bila v tedanji dobi silno potrebna za obdelovanje zemlje ter obrambo proti Turkom. Kraje, kjer je bilo središče upora, so grajski krvoloki vse požgali, porušili in ljudi pobesili ter pokončali.

Če pomislimo, da sta bila slovenski in hrvatski kmet v puntarskem gibanju leta 1573. ob vse vzore, kateri so jih podžgali, da sta se dvignila proti nasilnikom, lahko trdimo, da so bili tedaj res hudi časi. Pred upori tlaka in neznosno dajatve ter valpetov bič; po zatrti pobuni pa se je gorje od strani grajskih potrošilo in je bil naš kmet res v najslabših časih živčevja uboga raja. Pri vsem tem groznem zlu pa slovenski kmet nikakor ni obupal, dasi ga je v tej dobi ob vsakem času ogrožal na življenju in imetju še divji Turčin.

Štajerska doživela 34 velikih turških vpadov

Največ je pretrpela Slovenija od Turkov, kateri so opustošili na Štajerskem kraje od Gradca do Brežic s 34 velikimi vpadi.

Kamor so pridivljala turška krđela, so oropala, požgala ter uničila vse. Pobila so starejše ljudi ter negodne otroke. Kar pa je bilo od obojega spola količkaj pri moči, so odgnali v sužnost, iz katere navadno ni bilo rešitve.

Turški ogenj, meč in odgon so nekatere kraje po Slovenskem čisto razljudili. Pre-

ostali so po večjih turških navalih v obsežnih naseljih le posamezniki. Po zgину Turkov so občutili še živeči strahote popolne osamelosti. Na visokih drevesih so zažigali daleč vidne ognje, s katerimi so opozarjali, da životari v tej in oni požgani vasi človeška duša, katera hrepeni po razgovoru s človeškim bitjem. Na ta način so se dogajale preselitve in združitve tujcev s tujci iz samega hrepenenja po človeški družbi.

Ako bi hoteli opisati vseh 34 velikih turških razdejanj na Štajerskem, bi privedlo predaleč. Kratko se hočemo dotakniti samo leta 1532. Tedaj je bil Maribor oblegan drugi od turškega sultana Sulejmana II. Mesto je odbilo tri napade nad 100.000 mož broječo turško vojsko.

Nezaslišane, zares grozne reči nam pripovedujejo zgodovinarji o turških grozovitostih leta 1532. Srečen, kateremu je koj glava odletela, saj mu ni bilo treba še dalje gledati divjega razgrajanja v sru du kristjanov znorelih Turčinov. Več nego zverine so zaznamovale tolovajske pohode s tem, da so nabadali odsekane glave na sulice in z njimi okrog skakale, drugod so zopet parali divjaki trupla umorjenih in v njih drobini iskali cekine, katere so baje kristjani ob prihodu Turkov pogoltnili. S človeškimi črevesi so se opasovali in kakor ljudozrci v Afriki pekli in žrli človeško meso. Otroke so butali z glavami ob plotove in zidovje, da so se razleteli možgani na vse strani. Materam so trgali otročiče iz naročij, jih natikali na plotove, kjer so milo cvlili in capljali, medtem ko so matere osramočene in oskrunjene zraven njih umirale.

Kratko označena doba turških vpadov ni trajala samo leta, ampak so bili to skozi stoletja se raztezajoči najhujši časi, v katerih so neusmiljeno gospodarili: smrt, meč ter ogenj.

Leta svetovne vojne

O res hudih časih imajo prave pojme vsi oni, kateri so preživeli svetovno vojno doma in na raznih frontah.

Da je bilo tedaj res hudo v Sloveniji, o tem bodo pričali za stoletja nazaj padlim vojakom postavljeni spomeniki, katere vidimo povsod po podeželskih župnijah. V plošče teh žalostnih spominov na štiriletno svetovno klanje so vklesana tisočera in tisočera imena naših najboljših kmečkih fantov in mož. Kako veliko pa je število onih, ki so se vrnili z bojišč s kaljo bolezní ter delanezmožni in trajno pohabljeni! Zadnja leta svetovne vojne je moralo od Slovencev vse na bojišče, kar je imelo obe nogi in dve roki. Doma so ostali le starci ter slabotne ženske z deco. In še celo doma ostalim so neprestano ponavljajoče se rekvizicije trgale izpred ust zadnji griž-

ljaj kruha in brezobzirno odganjale iz hlevov plemensko ter delovno živino. Prisilno odvzemanje prehrane je bilo že tako daleč, da niso stradala samo mesta, ampak tudi podeželja. Niti za drag denar ni bilo dobiti petroleja, obleke, obutve ter drugih najbolj nujnih potrebščin.

Pri vsej osirotelosti in pomanjkanju so morali doma ostali molčati, sicer so odvedli vsakega godrnjača v ječo, kjer ga je čakala po kratkem sodnem postopanju smrt!

Da sta doletela slovenskega človeka ječa in ustrelitev, za to ni bilo treba izpričanih dokazov. Kaj še! Zadostovalo je, da sta te kak zahrbtni Nemec ali nemškutar ovadila, da si zaveden Slovenec, pa so ti naprtili, da si na strani sovražnikov Avstrije ter Nemčije in spadaš med štiri stene ali pa na vislice.

Doba svetovne vojne so bili res hudi časi, skozi katere se je moral prebiti slovenski človek v upanju na osvoboditev ter boljšo bodočnost z molkom na frontah in doma.

In danes ...

Resnemu človeku, kateri visi z dušo in telesom na mladi Jugoslaviji, se stiska od bolesti srce, ako sliši, kako naši ljudje po nepotrebnem tožijo o hudih časih in neupravičeno zabavljajo na oblast. Današnji zabavljaji in nezadovoljneži spadajo preko meje, kjer bi jih drugače poučili, da bi kmalu okusili, kaj so res hudi časi za kmeta, kateri v vsaki vojni največ trpi in žrtvuje.

Tujci, kateri nas obiskujejo, se ne morejo načuditi, kako je pri nas še vsega in se nam v primeri z zunanjim svetom ugodno godi.

Vodstvo naše države je v dno duše prepričano, da je najhujše zlo za narod vojna. Radi tega spoznanja se je uravnavala v Jugoslaviji že leta zunanja politika tako, da smo v sedanji evropski vojni lahko ostali nepristranski in upamo, da bomo tudi vzdržali na tem stališču. Ker nam je vojna vihra doslej prizanesla, bi morali biti hvaležni Bogu in vsem na najvišjih državnih mestih, ki postavljajo vse moči, da bi šlo vojno gorje mimo nas.

Kmet danes lahko in dobro prodaja. Svojega blaga niti ponujati ni treba, ker prihajajo kupci sami v hiše. Večina kmečkih ljudi, katerim varčevanje ni tujka, bo svojo posest v času dobre prodaje razdolžila in si še kaj prištedila.

Pribiti še moramo dejstvo, da je vzrasla Jugoslavija ob prevratu iz preobilno prelite krvi naših najboljših in iz medvojne gorka ter spoznanja, da spadajo Slovenec, Hrvat in Srb v skupno državo, katera je danes po 20 letih ena najbolj urejenih v Evropi in se

Fedor je mirno ponovil svojo zapoved in odrinil puško od sebe.

Mrmranje se je stopnjevalo. Možje so odločno izjavljali:

»Pripravljeni smo na smrt, toda v borbi.«

Sedaj se je oglasil Aleksej, ki je stal blizu sina.

»Ali resno misliš, da ne bi streljali? Kaj naj to pomeni?«

»Ne bomo streljali!« je Fedor kratko odgovoril.

Očetu in možem, ki so začudeno strmeli vanj, bi rad pojasnil, zakaj je spremenil svoj načrt, a ni mogel govoriti. Nekaj ga je dušilo in stiskalo za grlo. Trpel je grozne dušne muke. V duhu je videl vaščane. Preplašeni so se stiskali v svojih kočah kakor ptički v gnezdu, če se bliža jastreb. Z njihovih obrazov je odsevala groza, z nekaterih pa očitki. V teh groznih trenutkih se je spomnil na besede Svetega pisma: »Bolje je, da en človek umrje, da reši vse druge.« Tedaj je v njem dozorel sklep, da prepove streljanje.

Kaj bi pomagalo, če bi on in tovariši, ki so stali v jarku, postrelili nekaj vojakov? Nič. Ostala vojska bi pridrla v vas in v podivjanosti vse uničila.

Balto bi zadela ista usoda kakor druge uporne vasi. Od vsega bi ostalo žalostno pogorišče.

Ruski komunisti so v človeku gledali samo snov in organ, ki mora biti podložen. Gorje onemu, ki se ne bi

hotel ukloniti! Boljševiki so trdili, da človek nima duše in lastne volje. Bogočastje je neumnost, katero so iznašli duhovniki. Človek sam ima stvariteljsko moč, toda le v primeru, če je njegova moč v službi komunizma. Balta se je hotela iztrgati iz komunistične skupnosti, zaradi tega mora pretrpeti svojo usodo, izginiti, in od nje bo kmalu ostalo samo nekaj pepela, katerega bo veter razpršil po ravnici.

Možje so še vedno vprašujoče strmeli v Fedorja. Morda so uganili njegove misli, ker več niso siliili vanj in so izpustili puške. Sicer so tudi sami čutili, da njihov upor ne bi rodil uspeha, a bi se v kljub temu borili ko takrat, ko so bili v vrstah Denjkinove bele garde.

*

Konjeniki so se v daljavi kakih dva tisoč metrov ustavili.

Iz vrste se je izločil en sam konjenik, ki je dvignil k očem daljnogled in opazoval vas.

To je bil Klavs Rišin. Sam je prevzel vodstvo konjenikov, ker se je hotel na licu mesta prepričati o vsem.

Nad sprejemom je bil presenečen. Prej je bil prepričan, da bodo njegove konjenike pozdravile kroglice, ker uporniki vedo, da ne morejo pričakovati usmiljenja, zato jim ne preostane drugo, ko da drago prodajo svoje življenje.

Bil je leta 1892. tisti policist, ki bi moral aretirati izumitelja eksplozivskega motorja, Gottlieba Daimlerja, ki so ga bili osumili ponarejanja denarja. Daimlerjevi sosedje so bili postali pozorni na stalno razbijanje, nabijanje in ropotanje, ki so ga slišali iz njegove delavnice in ki ni prenehalo niti ponoči. Niso si ga znali drugače razlagati, nego da izdeluje mož denar. Pri nočni preiskavi je policija, ki jo je vodil Sieger, našla model Daimlerjevega eksplozivnega motorja. Leto dni pozneje je izumitelj ta model izdelal v naravni velikosti in začel se je zmagoslavni pohod avtomobilizma.

Plačilo za obiskovalce cerkve. V Gladewateru v Taksasu v Združenih ameriških državah cerkev svojim vernikom